

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертаційне дослідження
Базиленко Катерини Павлівни
«Психологічні складові соціальної акомодатії вимушених переселенців»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 053 "Психологія"

Актуальність тематики дослідження. Масове переміщення населення внаслідок збройних конфліктів, соціально-економічних криз та гуманітарних катастроф стало однією з ключових проблем сучасного світу. Україна не є винятком: війна призвела до появи значної кількості внутрішньо переміщених осіб, які стикаються з необхідністю пристосування до нових соціальних умов.

Соціальна акомодатія вимушених переселенців — це складний процес, який виходить за межі побутової адаптації й охоплює емоційні, когнітивні, поведінкові та ціннісні аспекти особистості. Психологічні складові цього процесу визначають не тільки рівень суб'єктивного благополуччя переселенців, а й ефективність їхньої інтеграції в нові соціальні групи, відновлення почуття безпеки, стабільності та довіри до світу.

Наразі спостерігається дефіцит цілісних наукових підходів до вивчення психологічних механізмів акомодатії вимушених переселенців, що знижує ефективність як державних програм підтримки, так і локальних ініціатив соціальної допомоги. Усвідомлення специфіки цих процесів дозволить не лише краще розуміти потреби даної категорії населення, а й розробити науково обґрунтовані практичні рекомендації для фахівців з психологічної допомоги, соціальної роботи та громадських організацій.

Отже, обрана тематика дослідження є своєчасною, соціально значущою і науково перспективною, оскільки її результати сприятимуть гармонізації процесів соціальної акомодатії та зниженню ризиків психоемоційної дезадаптації вимушених переселенців.

Структура та зміст дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, списку використаних джерел 163

джерел (з них 35 джерел іноземними мовами) та 4 додатків на 11 сторінках. Загальний зміст дисертації викладено на 208 сторінках із них 178 сторінок основного тексту.

У вступі дисертаційної роботи обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, визначено її зв'язок із науковою темою, в межах якої виконувалась робота. Чітко окреслено мету та завдання дослідження, визначено об'єкт, предмет і методи наукового пошуку. У вступі представлено наукову новизну отриманих результатів та їх практичне значення. Зазначено особистий внесок здобувачки у проведення наукового дослідження, відображено основні результати апробації, подано інформацію про наукові публікації, структуру та обсяг дисертації. Системність викладення основних положень вступної частини свідчить про сформованість дослідницької позиції здобувачки, послідовність і логічну узгодженість методологічних засад, що лежать в основі наукової роботи.

У першому розділі дисертаційної роботи представлено системний огляд літературних джерел за темою дослідження. Узагальнено й критично осмислені наукові підходи до розуміння проблематики соціальної акомодатії, розкрито сучасний стан її вивчення та окреслено перспективні напрями подальших досліджень. Теоретико-методологічні засади викладено у відповідності до вимог академічної науки: дисертанткою чітко визначено загальнонаукові та спеціальні психологічні принципи, наукові підходи, концепції, теорії та окремі положення, що забезпечують комплексний підхід до аналізу обраної теми. Огляд літератури свідчить про глибоку обізнаність авторки з предметом наукового пошуку та високий рівень теоретичної підготовки.

У другому розділі дисертації розкрито особливості організації та проведення емпіричного дослідження. Представлено обґрунтований підхід до розробки його дизайну та ретельний добір психодіагностичного

інструментарію, що забезпечило валідність та надійність отриманих результатів.

У третьому розділі представлено детальний аналіз результатів емпіричного дослідження, в ході якого дисертанткою було виокремлено індивідуально-особистісний компонент у структурі соціальної акомодатії вимушених переселенців. З'ясовано, що респонденти з низьким рівнем психологічної стійкості схильні уникати активного розв'язання складних ситуацій, перекладати відповідальність на зовнішні обставини та виявляють високий рівень тривоги у міжособистісній взаємодії з новими соціальними групами. Також авторкою проаналізовано поведінковий компонент соціальної акомодатії, встановлено, що переселенці з високою психологічною стійкістю демонструють більш ефективну адаптацію в новому соціальному середовищі.

Практичне значення дисертаційної роботи підкріплено розробленими методичними рекомендаціями для психологів та соціальних працівників, що спрямовані на сприяння процесам соціальної акомодатії вимушених переселенців. Прикладна цінність дослідження Базиленко К.П. також визначається використанням сучасних методів статистичного аналізу, що дозволило забезпечити високу надійність та доказовість отриманих емпіричних даних.

Наукова новизна одержаних результатів. В роботі на підставі системного теоретико-емпіричного дослідження розкрито особливості особистості вимушених переселенців, психологічні наслідки внутрішнього переміщення та значення соціальної акомодатії в процесі адаптації до нових умов проживання; визначено соціальну акомодатію як процес пристосування до нових соціальних, культурних та економічних реалій у громадах, де вони опинилися через війну в Україні з одночасним активним входженням в соціально-культурне життя приймаючої громади; створено структурну модель соціальної акомодатії вимушених переселенців (когнітивний, індивідуально-особистісний та поведінковий компоненти); виділено два основні типи поведінки вимушених переселенців: пасивно-підкорюваний та провокуючий;

виявлено та емпірично підтверджено психологічний зміст кожного структурного компоненту соціальної акомодатії вимушених переселенців (когнітивний (самоприйняття, прийняття інших людей, емоційний комфорт, інтернальність, прагнення до домінування та як позитивні), індивідуально-особистісний (мотиваційно-ціннісна сфера, особливості особистості та її акцентуйовані риси, сила нервової системи) та поведінковий (орієнтація на пошукову активність оптимістичне/песимістичне ставлення до власних успіхів і невдач, альтруїстична/егоїстична регуляція поведінки)); створено: авторську анкету змісту та подібності уявлень про оточуючих людей серед дорослих переселенців та їхніх дітей; авторську методику «Ситуації» для оцінки орієнтації особистості на пошукову активність та проєктивні есе на теми «Сьогодення — Минуле — Майбутнє» та «Я, Ми, Вони»; укладено психологічні портрети вимушених переселенців залежно від вираженості структурних компонентів їхньої соціальної акомодатії.

Практичне значення дослідження. Результати дисертаційної роботи мають виразне практичне спрямування і можуть бути використані у діяльності практичних психологів, соціальних працівників, фахівців центрів психологічної підтримки, служб соціального захисту, громадських та волонтерських організацій, які працюють із вимушеними переселенцями.

Запропонована авторкою структурна модель соціальної акомодатії дозволяє цілісно оцінювати стан психологічної готовності особистості до інтеграції в нові соціальні умови, а також виявляти індивідуально-особистісні бар'єри, що ускладнюють адаптацію. Розроблені методичні рекомендації можуть бути використані при плануванні психокорекційної, психопрофілактичної та реабілітаційної роботи, спрямованої на розвиток психологічної стійкості, формування конструктивних копінг-стратегій та зміцнення особистісних ресурсів вимушених переселенців.

Виявлені закономірності й фактори, що визначають успішність соціальної акомодатії, можуть бути застосовані також для удосконалення соціальних

програм інтеграції переселенців у нові громади, формування тренінгових курсів, профілактичних заходів та психоосвітніх програм.

Висновки, які робить дисертантка, чітко сформульовані та переконливі. Вони синтезують всі основні результати дослідження, засвідчують виконання поставлених завдань та досягнення мети.

У 8 публікаціях повністю відображені основні результати дисертації, з яких 4 статті у наукових фахових виданнях із психології (з них 3 статті – у наукових фахових виданнях з психології, включених до переліку, затверджених МОН України, 1 стаття у міжнародному періодичному виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз даних), 4 публікацій у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Загалом позитивно оцінюючи рецензовану дисертаційну роботу Базиленко К.П., вважаємо за доцільне висловити деякі побажання:

1. На наш погляд, потребує уточнення авторська позиція щодо доцільності заміни поняття «Адаптація» на «Акомодацію».
2. Перспективним напрямком для дослідження було доцільно провести вивчення соціально-психологічних відмінностей у процесах акомодації переселенців у різних країнах та культурах.
3. Розкриваючи зміст поведінкового компонента соціальної акомодації, автор делегує особливу роль копіngu, що потребує уточнення.

Зазначені зауваження носять характер побажань і не знижують загальної позитивної оцінки наукового дослідження.

Дисертаційна робота Базиленко Катерини Павлівни «Психологічні складові соціальної акомодації вимушених переселенців» є завершеною науковою працею. За актуальністю, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням отриманих результатів, обґрунтованістю наукових висновків, їх достовірністю, якістю оформлення відповідає вимогам нормативних актів щодо дисертацій, зокрема, «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора

філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44 зі змінами внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 року та №502 від 19.05.2023 року, а її автор, Базиленко Катерина Павлівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Рецензент

доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної психології
Одеського національного
університету імені І.І.Мечникова

Анастасія КУРОВА

